

Willi Baumeister: Zidna slika, 1923

NOVE KNJIGE

Dušan Matić:

»MUNJEVITI MIR«,

»Nolit«, Beograd 1978.

Piše: Slobodan M. Lazarević

Munjeviti mir, najnovija zbirka pesama Dušana Matića izazvala je veliko interesovanje i žive komentare. Iako napisana u osmoj deceniji života i šestoj deceniji književnog rada, zbirka odiše svežinom kroz koju se predstavljaju sukobi pesničkog JA Dušana Matića i interpretacija progresivnih hodova koji su analogni našoj društvenoj stvarnosti.

Ali i ova knjiga, ma koliko bila nova u odnosu na ranija Matićeva dela, predstavlja i kontinuitet. Nije nam moguće da u jednom dahu, na ograničenom prostoru nabrojimo sve elemente tog kontinuiteta. Naravno, još manje nam je namera da **Munjeviti mir** reduciramo na neke Matićeve stavove i ideje iz ranije objavljenih dela. Želimo jednostavno da kažemo da jedno stvaralaštvo, pa dakako i Matićevo, ma koliko bilo obimno, raznoliko, nastajalo u različitim periodima i uslovima života, nosi u sebi nit jedinstva i kontinuiteta. Rečenicu: »Izgleda, da bi se išlo dalje, treba se vratiti natrag, izvoru, ili tačnije, gde klija, šiklja misao«, koju je napisao govoreći o značaju Lenjinovog vraćanja na Hegelovu **Veliku logiku** kao »jezgro revolucionarne metode«, Dušan Matić je u svom životu neprestano osluškivao, proveravajući njenu delotvornost u sopstvenoj književnoj praksi.

U tekstu **Istina kao konstrukcija**, koji je nastao u Matićevoj **Mladosti**, godine 1921, kada se pesnik još lomio na međi filozofija ili poezija, razmatrajući efikasnost čovekovog saznavanja, dolazi do zaključka da se u tom procesu ne radi o nikakvoj imitaciji objekta, niti rekonstrukciji, nego o konstrukciji istinitog saznanja koje afirmiše efikasnu ljudsku akciju. Čovek ne podražava stvarnost, ne imitira je u svojim saznanjima, on stvara saznanje.

Stihovi:

nisam ruka što piše zadatke
koji se dopadaju svima

(Teku reke)

neka noć bude kakvu vi hoćete,
ali ja znam šta znam

(Mutan lov u bistroj vodi)

Karakteristični su u ovim pesmama, jer u sebi nose ironiju prema klišeima života, odricanje svake mogućnosti da se oni prihvate kao jedan za svagda dat oblik.

U tekstu **Uzged budi rečeno** (almanah **Nemoguće**, Nadrealistička izdanja, Beograd 1930) koji je nastao u saradnji s Markom Ristićem, nalazimo u Matića na tumačenje jedne fikcije narodne uzrečice: »dam ti talir, da razbiješ tanjir, da kažeš i jeste i nije, i crno i belo, i da i nek«. Navođenje ove poslovice na prvi pogled može da zazvuči kao nadrealističko žongliranje rečima, međutim, u širem kontekstu značenja teksta otkriva nam se i Matićev univerzalni stav — negacija čitavog jednog društva koje počiva na stubovlju hipokrizije moralnih normi.

Tekstovi koji će nastati nekoliko godina kasnije u saradnji s Đorđem Kostićem i Oskarom Davičom, **Deklanširanje morala** i **Položaj nadrealizma u društvenom procesu**, sadrže u sebi ne

samo ironiju i odbacivanje, već i čvrsto zauzet stav angažovanja umetnosti. Ova angažovanost predstavlja realnu snagu Matićevog moralnog stava, što ga on zauzima naspram sveta u kome živi. U situaciji kad se spoznaju ključni problemi vremena, pesnikova snaga je u uverenju da je put akcije i put pisanja jedan te isti put. Odnosno, radikalni preobražaj društvenog sveta implicira i jedan izmenjeni pogled na svet. Moglo bi se reći da navedeni stihovi, rečenice (kao i mnoge druge koje ovde iz razumljivih razloga ne možemo citirati), sažimaju kroz ironiju i humor stavove takvog novog pogleda na svet.

U poznatoj i do sada od strane tumača Matićevog dela često puta navodenoj misli da je »pozicija neprekidna svežina sveta«, Dušan Matić iskazuje potrebu poezije da neprestano bude otvorena prema svetu, odnosno, ova misao izražava pesnikov pogled na zadatak poezije, a drugo, eksplicitno kaže nešto i o svetu. Svet nije statičan, nego dinamičan i promenljiv — pesnik i pisanje ga mogu podsticati na preobražaj, a što preobražavanje treba da bude posredovano stihom. Svaka reč i svaki stih taj zahtev ne mogu ispuniti, već to može i mora biti jedna i svagda preobražavajuća misao.

Snaga Matićeve pesničke istine bila je uvek u njenoj otvorenosti, sigurnosti životnog stava i opredeljenja u potrazi za identitetom te preobražavajuće misli. Ironija u 16. pismu **Ruža damaska** i **'istorijsko vreme'** u takode nedavno objavljenoj knjizi lucidnih pisama i zapisa **Prošlost dugo traje** (Svetlost, Kragujevac, 1977), doseže svoju najprefiniju duhovnost. Cemu istorijsko vreme, kao da se pita pesnik, ako ono ne otvara mogućnosti da razumemo vreme prošlo, ali i vreme sadašnje. Da u zbiru jednoga i drugog osetimo mirise života budućeg. Ne postoji zaseban svet filozofije, niti poezije, niti istorije. Sve je to život. Niti filozofija, niti poezija, niti bilo šta drugo ne zamenjuje život, već ga samo evocira. One život evociraju, dozivaju ga, ali ga ne zamenjuju.

Dušan Matić je i u knjizi **Munjeviti mir** odbio da fiksira svoje istine. Ne zato što se plašio te fiksiranosti, već zato što jednu istinu nikada nije zatvarao u sterilne sobe apsolutnog. Ostavljao je odškrinuta vrata i drugim istinama. Iz njihovog dijalektičkog agonovanja proklijao je svet gde je sloboda muzika koja spaja podneblja:

Šta je senka bez mene a šta ja

Bez (svoje) senke

I taj dodir

Neizvestan dodir svoje

dvojnosti

Svoje trojnosti pitam ja

(Ivicom sna, 9)

Matićeva dvojnost ili trojnost nije nešto što »postoji«, već se ona neprestano »zbiva«, bivajući tako igrom — koja nam neprestano otvara mogućnosti da budemo ne samo posmatrači zbivanja, većno na putu između igre i gledaoca, već da budemo u

pu, u i time postanemo oni koji prihvatajući, pravila te pluralnosti, učestvuju u dubokom razvijanju istine.

Nebo i zemlja se dogovaraju o obliku života
Stići će sasvim tek sutra
(Ivicom sna, 3)

Oblik koji nastaje treba biti mišljen onim čime će biti prevaziđen, istinitost života ne iscrpljuje se jednom ishinom, čak ni lepota, »koja isto tako postoji, iako na svoj način, postoji jer deluje.«

Cvet kad mora — nikne i bez korena
(Ivicom sna, 1)
Poslednja labudova pesma
pred sestrom
Kalavestrom

II
Kako se vino pretvara u sirće
(Ivicom sna, 2)

Svet beskonačne dijalektike protiv sveta metafizičke trapavosti. Svet je paradoks. On ga afirmiše, ali mu i protivreći. On raščljava prostor u kome čovek živi, peva, umire. Stoga zvuče pomalo nestvarno reči koje se nalaze na koricama ove knjige — da je ova zbirka nastala između dva otkucaja srca. Mislimo da je to bio samo jedan trenutak u kome se svet spoznao i otkrio u svojoj svojoj magičnoj nutrini. I zato bi kao moto ove knjige možda trebalo da stoji komentar jednog drugog Matijeveg oteža: »Ako mi starimo, ne stari život u namak. I zato portret od suvog zlata, dete koje se igra kamčićima vremena, ostaje i dalje da zri na lakom povetarcu snova koji čuvaju naš život da brzo ne stari, da kako-tako čuvaju onu svežinu cveta ili suštine našeg življenja.

Sonja Manojlović:

»JEDAN ESPRESSO ZA MARIJU«,

»Zrinski«, Čakovec 1977.

Piše: Zora Stojanović

Prethodne tri knjige stihova Sonje Manojlović (Tako prolazi tijelo, 1965, Davnog stranca ljubeci, 1968, i Sarabanda, 1969) obeležile su sasvim određen pesnički prostor i ukazale na mene u njenom načinu kazivanja, odnosno, definisale su приметnu razvojnu liniju koja se, pre svega, mastojala osloboditi u prvim stihovima tako otvoreno prisutnog emocionalnog naboja. On je i sada, pokatkad, prepoznatljiv u zbirci Jedan espresso za Mariju, ali se taj »lični lirizam« utapa u mnoštvu vremenskih i prostornih odrednica koje iznutra pokreće, a pri tom nije spolja lako čitljiv.

Stihovi u zbirci Jedan espresso za Mariju sazđani su svi oko motiva grada, doživljenog na različitim relacijama pesničkog i sudbinskog značenja. Pa čak i kada se čini izgubljen u strukturi slojevitih zapisa i govora otvorenog za razmišljanja o drugim temama, prvenstveno o ljubavi, stva-

rima i putovanjima, ovaj motiv je prepoznatljiv, u biti uslovljava i određuje ostale motive, svedene na oznake i obrise kojima grad daje lirske vibracije.

Grad Sonje Manojlović ima obeležja univerzalne urbane sredine, ali je doživljen kao zatvoreni panoptikum u kojem ljudi obezglavljeni žure za životom koji izmiče, s »espressom iza svake riječi«, ravnodušni i lažnom spokojnošću uljuljkivani u san o sreći, iluziju koja se raspršuje. A ipak, »konačno moraju stati, u oazi vremena i stakla/mostoja način da se grad izlječi/vlastitom morom što nas je zauvijek takla«, kaže ironično pesnikinja, ne verujući u mogućnost da se nadvlada pustoš tog »grada-zvijeri«, »grada stepenica«, uzdignutog kao utvrda, bastion u kojem je jedina izvesnost opako a neizbežno ponavljanje istih zbivanja, istih bestrasnih ljubavi, besciljnih putovanja i istih zakona po kojima se osipa vreme. Jedino menjanje ne dotiče stvari, samo one »isijavaju, one se neće ponoviti/mrže obilnije i duže«, namećući se poput more i uvek podstičući novu spoznaju o narušenom spokojstvu.

Poetski odnos čovek-grad određuje se, s jedne strane, na relaciji strah od nemoći i sputanosti koje on izaziva, do izvesnog stupnja negirajući ljudske vrednosti i, s druge strane, u želji da se ovlada tom utvrdom nespokojstva. Pokušaj postoji, razlog je to da se preživi, a rezultat je poražavajuće ravnodušno prebrojavanje prošlih puteva i gradova, jer bežati znači vraćati se istim zatvorenim prostorima u sebi.

Naznačeni tematski krugovi kojima se definiše poetika Sonje Manojlović ostvareni su sugestivnim doživljajima pretočenim u slike koje većinom nisu potpuno jasne, nego zamašnjene, date u »pomaku« koji uslovljava potreba da se određena tematika projektuje u drugačijem svetlu. Imaginacija pesnikinje široko zahvata prividnu ravnotežu stvari, disciplina sveta se obara, ali disciplina govora, prividno narušena, ostaje da traje u poslednji nameri da se linija stiha preki- da, da se od kazivanja u prvom licu prelazi na obraćanje »drugome« ili »nekome«, da se rastrgano menja tonalnost i skokovito, u brojnim obrtima, obrazuje jedno samosvojno, karakteristično za ovu pesnikinju, sasvuće jezičke punoće. Takav govor usklađen je s tematikom, sa strahom i razdorom u čoveku, mada se ponekad stigne utisak da je mehanički postignut taj sklad (Nokturno), da mu je u pozadini pomisao na efektnost.

Ovaj postupak, uz svojevrstu viziju grada — mogućnost ostvarenja autentične egzistencije, ljubavi — ne znače mužno da je u pitanju »crno-sumorno« pevajući, jer za pesnikinju egzistencija nikada nema dimenziju ništavosti, suvišnosti. Ona jeste odslikana na tamnom fonu pomenene ravnoteže sveta (grada), jeste potkatkad govorena tonom resignacije, osamljena je i nemoćna, ali njene karakteristike nisu »nalodušnost i demoralizatorstvo«; ova poezija samo kazuje iskustva koja se pojavljuju u prostornim i vremenskim krugovima, ali ona nisu njeno biće i značenje, samo su podsticaj za

beskrajno mnoštvo očitavanja jednog mogućeg postojanja.

Jedan espresso za Mariju zbirka je u čijem se prostoru ne nalaze konačni odgovori; ona samo pokreće upitanost, provocira, navodi na razmišljanja i začudnost pred, na izgled, običnim stvarima i osećajima. Pesničko traganje Sonje Manojlović kazivano je u pomalo suzdržanom, ali ipak ispovednom (što ne znači sentimentalnom) tonu, dobijajući (na žalost retko) ironično-kritičke nijanse i, ponajviše, ostvareno je u pripovedanju vlastitog iskustva u ravni emotivne vezanosti za tematiku koju nastoji objektivizirati van sebe, van emotivnog, samo u čistom pesničkom projektu; ali, s pone s jake, sljubljeno je ono što je van i unutar pesničke osećajnosti. Ovaj subjektivni prostor pesničkog bića nije u tolikoj meri manovi ovih stihova, mada su uverljivo oni u kojima je autor »iza«, u kojima daje samo naznake svoga prisustva, ali, s druge strane, upravo subjektivnost svedoci i o »životu tkivu« pesničkog iskustva koje postaje i zbilja pesme.

Rajko Petrov Nogo:

»RODILA ME TETKA KOZA«,

»Svjetlost«, Sarajevo, 1977.

Piše: Dragoljub Jeknić

Nakon zapaženih knjiga pesama za odrasle **Zimomora** i **Zverinjak**, Rajko Petrov Nogo se okrenuo svetu detinjstva i za najmlađe čitaoce napisao zanimljivu pesničku zbirku karakterističnog, gotovo provokativnog naslova **Rodila me tetka koza**.

Nogova pesnička zbirka sadrži dvadeset i jednu pesmu, koje, s nekim izuzecima, idu u red onih pesničkih tekstova koji nastaju iz revolta, iz pobune, iz protesta što je nešto tako a nije tako.

Činjenica da jedno pesništvo ima jake razloge zbog kojih je nastalo, da je revolt i pobuna u trenutku kada se rađalo, kada se iz uzavrelih pesničkih emocija transformisalo u pesnički čin, govori dovoljno sama po sebi. A još ako to pesništvo ima i svoju unutrašnju dimenziju, svoju fenomenološku strukturu, svoje antropološko-sociološke relacije i životne naboje, svoju duhovnu klimu i obojenost, onda, nema sumnje, pesnikov delatni čin potvrđen je smislom pesme.

Delatni čin Rajka Petrova Noga udodio je plodom. Nogo je, u stvari, nastavio da se stvaralački pesnički angažuje. Zbirka za decu **Rodila me tetka koza** logični je produžetak njegovog pesničkog puta uopšte. Svet detinjstva Nogu nije bio stran ni u zbirkama **Zimomora** i **Zverinjak**, samo je tamo svet detinjstva transformisan u jedan nešto drukčiji sistem metafora, splet slika, u pesme koje, u suštini, gore vatrom detinjstva, vatrom početka prigušenim žarom iskonu.

U zbirci **Rodila me tetka koza** Nogo ne prestaje da izaziva stvarnost, da joj se ruga i da je pokušava naslikati s lica, iz onoga ugla iz koga se vidi koliko je vreme čisto a ljudi koji tvore stvarnost i vreme lažni.

Otuda taj dečak, koji je subjekt Nogove pesme za decu, tako često u ovoj poeziji i nije dečak, već sam Nogo koji mnoge stvari želi da počne iz početka.

Taj dečak, ili Nogo, zapaža da se bukvari samo ponavljaju, da to više nisu prve, otkrivalačke knjige, već prosto insektarijumi i herbarijumi sa čijih stranica padaju u prah i pepeo sasušene kože nedužnih cica i maca, leptira i bumbara, latice i peteljke mnogobrojnog šumskog i poljskog bilja i sl.

Taj dečak, ili Nogo lično, protestuje protiv takvih obmanjivčkih knjiga, knjiga koje ništa ne shvataju, a pre svega to da se skala iskustva i saznanja bitno menja. Taj dečak, ili Nogo, protestuje i ruga se lažnom redu i poretku stvari, puritanskoj uglađenosti, bapskim pričama o rođi, preteranoj brizi i nezi raznih teta i kuma, režimu kućnog dama, ustajanju, spanjanju, jedenju, oblačenju, maženju, igračkama, sve samim prazninama, gramatici i sintaksi, mami koja hoće »da sam ko curica« i mnogim drugim stvarima koje se deci nameću bez pomislijanja da li je to adekvatno njihovim naraslim potrebama i moćima, njihovim shvatanju, saznanju i senzibilitetu.

Ova zbirka je, dakle, negde između poezije uopšte i poezije primerene najmlađima. Naime, ovu zbirku karakterišu dva nivoa teksta, dva sloja metaforičko-slikovno-značensjske strukture njenih tekstova. Jedan nivo i jedan sloj slika i metafora pripadao bi više dečaku u Nogovoj pesmi, a jedan samom pesniku koji ne uspeva da se pretvori u dečaka i koji prepisuje neka svoja sećanja i saznanja, pogrešno uveren da ih prepisuje od detinjstva koje traje.

Pesniku i nikome drugome pripadaju, na primer, ovakvi stihovi i strofe, ovakve slike i metafore: **Otađ više mira nemam / Strine ujne ah te žene / Taman htedoh da odremam / Da vek mine iznad mene ... // Ne znam kamo da se denem / Sve mi smešno u sve diram / To odjednom tako krene / Stvarno ću da eksplodiram ... // Blejim i ja onda kukurječem / Sviđa mi se prolećna nervozna / Ržem — tako novi jezik stričem / Mekećuci srećan kao koza ...**

Teško je poverovati da je sve to, i još toga, pesnik napisao u dosluhu s najmlađim detinjstvom. To su stihovi koji se ne razlikuju od onih u **Zimomori** ili **Zverinjaku**. Takvi stihovi i takve pesme imaju svoju izvesnu pesničku težinu, ali iz ugla poezije za najmlađe oni deluju opterećeni neprirodnošću, težnjom za dopadljivošću, nonsensom i sl.

Primer pesama s onom drugom slikom i metaforom, pesama koje pripadaju dečaku Noguove pesme, pokazade i pravi domot ove knjige. To bi mogle da budu pesme **Ozdraviću smesta**, **Avaj avaj avaj avaj**, **Ima jedan Marko**, **Dok dlanom o dlan** ili, možda, još neka. Odlučujemo se za pesmu **Avaj avaj avaj avaj**: **Šta ja imam od tog sveta / Sedi jedi lezi spavaj / Sve im moje samo smeta / Avaj avaj avaj avaj // Šta me briga za sastanke / Za umore za poroke / Za njihove nerve tanke / Zbog kojih mi pale čvoke // A posle se tobož kaju / Pa me bale kao bap-**